

УДК 75.071.1(477.8) «1919-1946»

Кузьма Б.І.

Закарпатський художній інститут

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ХУДОЖНИКА А.А. КОЦКИ В ПЕРІОД ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ 1919-1946 РР.

Кузьма Б.І. Життя і творчість художника А.А. Коцки в період Підкарпатської Русі 1919-1946 рр. В статті досліджено життєвий та творчий шлях одного з найяскравіших художників Закарпаття Андрія Коцки в період 1919-1946 рр. У ці роки Закарпаття було у складі Чехословацької республіки під назвою Підкарпатська Русь. Культура та мистецтво того періоду вивчено доволі недостатньо. Твори Андрія Коцки 30-х років стали подією в мистецькому житті Підкарпатської Русі. Визнання йому принесли виставки у Празі (1936 р.), Братиславі (1937 р.), Ужгороді, Мукачеві. Автором статті охарактеризовано бачення та зображення образів А.А. Коцкою у різні періоди його життя. Розглянуто та висвітлено громадську діяльність художника.

Ключові слова: художник Коцка А.А., Підкарпатська Русь 1919-1946, мистецтво Закарпаття.

Кузьма Б.І. Жизнь и творчество художника А.А. Коцки в период Подкарпатской Руси 1919-1946 гг. В статье исследованы жизненный и творческий путь одного из самых ярких художников Закарпаття Андрея Коцки в период 1919-1946 гг. В эти годы Закарпатье находилось в составе Чехословацкой республики под названием «Подкарпатская Русь». Культура и искусство того периода Подкарпатской Руси изучено недостаточно. Произведения Андрея Коцки 30-х годов стали событием в художественной жизни края. Признание ему принесли выставки в Праге (1936 г.), Братиславе (1937 г.), Ужгороде, Мукачево. Автором статьи охарактеризовано видение и изображение образов художником А.А. Коцкой в разные периоды его жизни. Рассмотрена и освещена общественная деятельность художника.

Ключевые слова: художник Коцка А.А., Подкарпатская Русь 1919-1946 гг., искусство Закарпаття.

Kuzma B.I. Life and creative work of the painter A.A.Kotska within the period of Podkarpatska Rus in 1919-1946. Resume: the article describes the life and career of A.A.Kotska – one of the most brilliant painters of Transcarpathia, in the period of Podkarpatska Rus

(1919-1946). Andriy Kotska was born May 23, 1911 in the city of Uzhhorod in the working class family. From a young age he loved to draw and strived with deep longing after the beauty. From the age of 6 he studied in male public school, then in the secondary school "horozhanka" and graduated in 1927. A.Erdeli and Y.Bokshay were his first teachers. After graduating the seminary in 1931, he started to work as the public teacher in the two-year public school in the village of Tykhe in Velykyy Beresnyy district. Andriy Kotska often visited Uzhhorod and communicated with many of his colleagues – painters: Y.Bokshay, A.Erdeli, A.Boretsky, E.Konratovych, A.Dobosh, F.Manaylo and others. In 1933 the first joint exhibition of paintings by Andriy Kotska and Adalbert Boretsky took place in the House of Legionnaires in the city of Uzhhorod; it was warmly greeted by critics and admirers. The same year he became a member of the Union of Painters of Podkarpatska Rus (Spolek výtvarných umelců na Podkarpatské Rusi). Andriy Kotska's works of 30-ies became an event in the artistic life of Podkarpatska Rus. His participation in the exhibitions in Prague (1936), Bratislava (1937), Uzhhorod, Mukachevo, later in the cities of Brno, Kosice as well as in other exhibitions of the Union of Painters of Podkarpatska Rus, brought him the recognition. In 1939 the young painter received scholarship for studies in the Roman Academy of Fine Arts under the guidance of Professor F.Ferracci. In 30-40-s A.Kotska was considered as the master of epic panoramic landscapes, multifigured genre compositions. His works as a landscape painter presented the breadth of his creative breath. As the front was approaching to the city of Uzhgorod (1944), the painter took part in the rescue of the collection Uzhhorod museum. After the arrival of the Red Army he was appointed in 1944-1945 as the Chief of Uzhhorod City People's Militia. After the establishment of the Transcarpathian Union of Artists of Ukraine in 1946 A. Kotska became its founding member. From March 1946 he was one of the first teachers of the Uzhhorod Arts and Crafts School.

Key words: artist A.Kotska, art Podkarpatska Rus 1919-1946.

Актуальність проблеми у загальному вигляді. «З мистецтвом на території Підкарпатської Русі знайомитеся відразу, як тільки ступите перші кроки по цій прекрасній чарівній землі. Думаю, що немає подорожуючого, який би не відвідував в Ужгороді Пурмову кав'ярню і цукранню в Легіонерському домі. Неможливо не бути співучасником споглядання в цих інтер'єрах образів і прекрасних творів підкарпатського мистецтва. Пурмова кава в Ужгороді робить прекрасну презентацію, тому що на її стінах висять олійні картини. Пейзажі, портрети, натюрморти перетворюють кав'ярню в модерну виставкову залу. Біля реалістичних робіт можна тут побачити і сучасне модерне мистецтво. Споглядання картини за картиною, відкриваючи для себе нові імена художників наповнювало мою душу радістю. Бокшай, Ерделі, Коцка, Спалова та ін. представили мені своєю творчістю» – пише в 30-х роках подорожуючий по місту Ужгороду доктор Ярослав Затлоукал.

Минув нічний час за дружньою розмовою і з келихом вина. А зі стін дивилися на професора проникливі образи дитячих облич, їх чарівні очі наповнені смутком. Були то діти Верховини намальовані А. Коцкою.

Здобута повага та авторитет серед колег і поціновувачів мистецтва до Андрія Коцки, ще в зовсім молодому віці, залишається і на сьогодні заслуженою, справедливою і живою. Його творчий шлях та громадська позиція є прикладом для сучасного справжнього патріота краю, наполегливого учня та відповідального педагога. Щоб зрозуміти та охарактеризувати історію мистецтва Підкарпатської Русі потрібно знати тих, хто її створював.

Дослідженням даної проблеми і публікацій.

Культуру та мистецтво Закарпатської області, яка у 191–1946 роках була у складі Чехословацької республіки під назвою Підкарпатська Русь, вивчено недостатньо. Творчість А.А Коцки висвітлювалась у статтях та публікаціях мистецтвознавців: М. Островського, О. Біксей, І. Небесника, О. Приходько, І. Павельчук, О. Мясіщевої.

Мета статті: дослідити та охарактеризувати життєвий та творчий шлях одного з найяскравіших діячів мистецтва, відомого закарпатського художника Андрія Коцки.

Виклад основного матеріалу. 23 травня 1911р. в родині Ужгородського робітника – візника Андрія Коцки та його дружини Єлизавети Гураль, народився хлопчик. Андрійко став шостою дитиною в сім'ї.

З юних літ хлопчина любив малювати і з жагою тягнувся до прекрасного. З шестилітнього віку навчався в чоловічій народній школі, а потім у «горожанці», яку закінчив у 1927 році. Після того продовжує навчання в співочо-вчительській семінарії, де малюнок на той час викладав майстер живопису А. Ерделі. Паралельно відвідує засновану Й. Бокшаєм та А. Ерделі Публічну школу малювання. Перший навчив А. Коцку реалістичному зображенню чарівної карпатської природи в кінечному варіанті імпресіонізму. Другий поступово вчить юнака законам композиції, відкриває очі на модерний живопис, підкреслює індивідуальні якості живописця.

Молодий художник працює дуже наполегливо, удосконалюючи свою майстерність. Він створює цілу низку портретів на папері вугіллям, що датує 1927–1928 рр. Свої ранні роботи Коцка підписує «К.А.» Тільки після 1931 року з'являється всім відомий підпис на роботах, просякнутий особливою енергетикою і пристрасною.

У 1931 р. А. Коцка закінчує семінарію і їде вчителювати на Верховину – спочатку стає народним вчителем двокласної народної школи в с. Тихому Великоберезнянського округу. Приїхавши в с. Тихий – А. Коцка в рюкзаку приносить вапно, білить стіни школи, а потім розпочинає заняття з учнями. Спілкування з дітьми, селянами, піші подорожі Верховиною на все життя стають основною темою

творчості майстра. Він назавжди увібрав у себе дух Верховини, її традиції, звичаї, древню культуру.

Окрім малювання на природі А. Коцка захоплюється фотографією. Він починає фіксувати на фото сюжети з життя селян. Побутові сценки, утварь, худобу, підмічає неповторний стан природи, її красу. Автор створює мистецький фотоархів, який в подальшому служитиме прекрасним матеріалом для його творчості. За допомогою цих світлин він зміг відновити події та деталі, які з часом забувались протягом всього 60-ти річного творчого шляху.

Андрій Коцка часто приїжджає до м. Ужгород, де спілкується з багатьма колегами-художниками: Й. Бокшаєм, А. Ерделі, А. Борецьким, Е. Контратовичем, А. Добошом, Ф. Манайлом та ін.

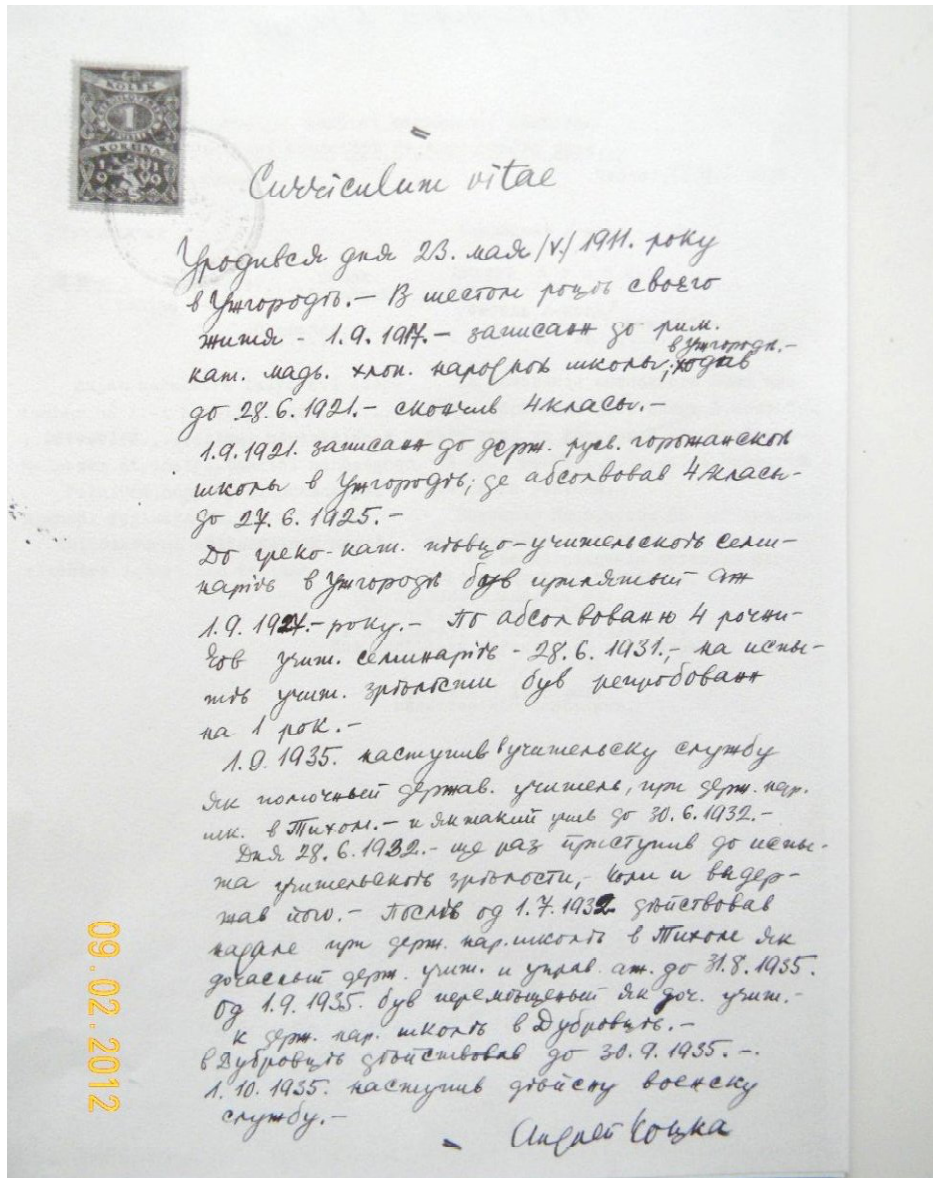
У 1933 р. в м. Ужгороді, в Будинку Легіонерів відкривається перша спільна виставка робіт Андрія Коцки та Адальберта Борецького, яку дуже тепло зустріла критика і шанувальники. В тому ж році Коцка стає членом спілки художників Підкарпатської Русі (Spolek výtvarnych umelcu na Podkarpatske Rusi).

Вересень 1935 р. ознаменований відкриттям персональної виставки автора в Ужгороді, про що сповіщає газета «Руський народний голос» від 25 вересня 1935 року: «Велику частину виставки складають пейзажі, з яких найбільш вдалими є зимові. Гарний ескіз церкви в Ликицарах. Крім того є ряд портретів і декілька яскравих натюрмортів... В самій художній недовомовленості його видно, що йому є ще що сказати, і талант його стоїть лише на перших сходинках розвитку, які ведуть до успіху».

В тогочасному збірнику «Podkarpatska Rus» під редакцією доктора Ярослава Затлоукала є такі рядки про побачену автором в Ужгороді виставку А. Коцки: «з великою любов'ю зображує художник романтичний край в околицях Ужжа. Тут з'являється похмурий, майже баладний край в приємних, трохи розмитих кольорах. З найбільшим задоволенням малює дітей. Щоб вловити в їхніх обличчях сенс життя. Бідні діти стали живою фігуральною композицією з Верховини. Яскравими кольорами привертає до себе Марійка. М'яка в малюнку та колориті. Теплозвучний ліризм, розуміння колориту, спроби модернізувати стиль – це все характеризує творчість Коцки».

Коцка – це беззаперечний талант, якому потрібно створити всі умови для розвитку. Я впевнений, що в Коцці росте з молоді генерції Підкарпатської Русі один з найкращих художників. Творчість Коцки викликає беззаперечні сильні враження. Переді мною молодий русинський митець з м'яким виразом обличчя та багатим емоційним фоном, який доказує мені свою любов до Верховини».

Твори Андрія Коцки 30-х років стали подією в мистецькому житті Підкарпатської Русі. Визнання приносять виступи Коцки на виставках у Празі (1936 р.), Братиславі (1937 р.), Ужгороді, Мукачеві.

Додаток 1. Автобіографія Андрія Коцьки, 1935 рік

Під час підготовки до персональної виставки в м. Ужгороді А. Коцька отримує розпорядження міністерства оборони Чехословацької республіки про призов на військову службу. Починає в Кошицькому драгунському полку, а потім в м. Пардубіце в кавалерійському училищі. Після закінчення училища, підпоручик кавалерії призначається в 10-й драгунський полк в м. Мукачево.

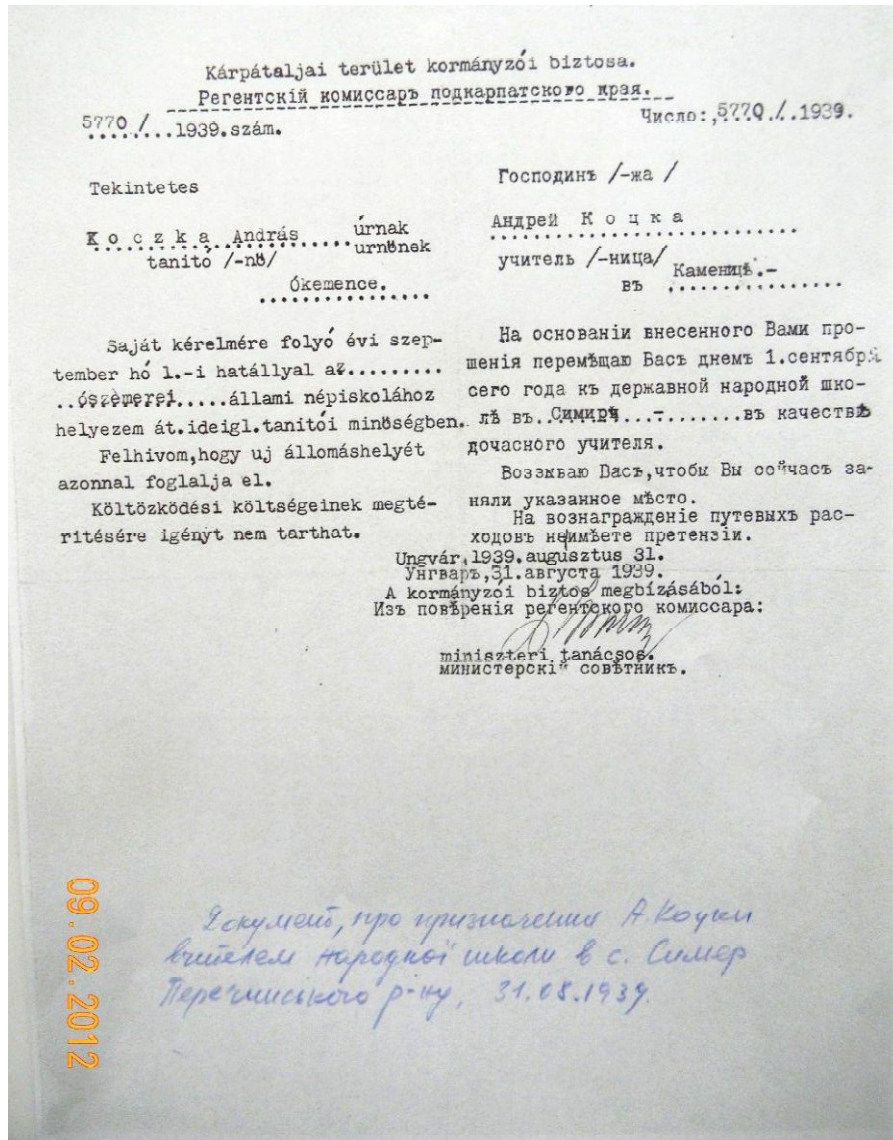
З 1937 по 1939 р. Андрій Коцька знову працює вчителем в с. Кам'яниця, поблизу м. Ужгорода. В цей період бере участь у всеряджаних художніх виставках в містах Брно, Кошицях та всіх інших виставках спілки художників Підкарпатської Русі. Змінюється і особисте життя художника. 16 жовтня 1937 р. він одружується з донькою російського інженера-емігранта Мариною Лосієвською, вчителькою «руської горожанської школи» с. Середне. Вінчання проходило в Оноківській церкві біля м. Ужгород.

В перші місяці спільного життя художник створює портрет молодої дружини. В роботі він ви-

являє її жіночу чарівність, стан задумливого смутку, напрочуд точно підмічено душевний неспокій моделі. Шлюб їх був недовгий і бездітний, а в 1945 р. подружжя розлучилися.

З 1939 по 1940 р. А. Коцька починає вчителювати в с. Сімер Перечинського району. Повсякденні заняття в школі забирали багато часу, але саме робота в селі, спілкування з селянами, тісний контакт з їхнім життям і побутом стали невичерпним джерелом творчості майстра. «Цілими місяцями живу на Верховині, — розповідав тоді художник, — щоб зануритися в цей романтично розташований край і водночас припасти до джерел тамтешньої народної нужди». Життя верховинців стало життям художника, їхні успіхи — його успіхами, їхнє горе — його горем. Тому в закарпатський живопис Коцька прийшов зі своєю темою, де головними героями стали його учні, натурщики, селянські діти.

Цілі серії робіт та етюдів, що їх виконав художник в 30-ті роки, об'єднані в єдиний цикл. Пор-

Додаток 2. Документ «Про призначення Андрія Коцки вчителем народної школи в с. Сімер Перечинського рн.» від 31.08.39 р.

трети дітей Верховини – це справжні неприкрашені обличчя діглахів, бліді, виснажені від постійного недоїдання, з великими чистими розумними, але не за віком сумними очима.

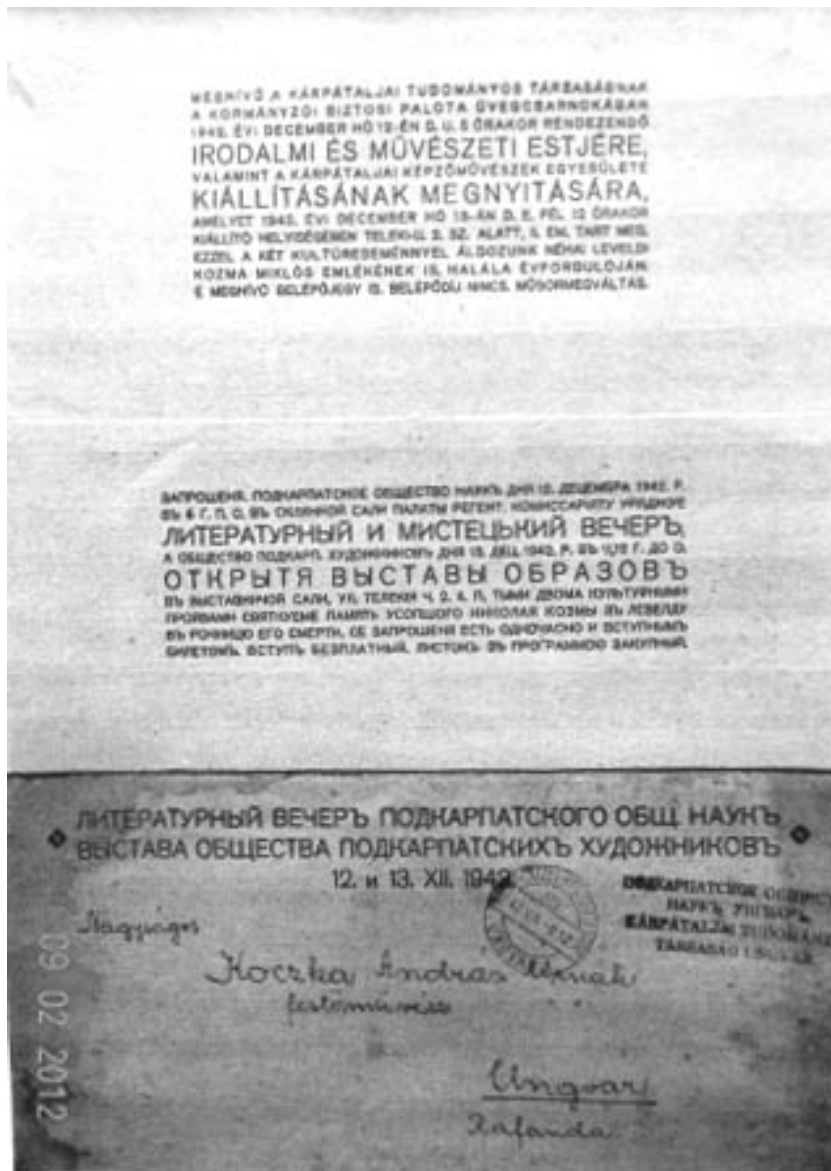
Усім своїм іством прикипів митець і учитель до своїх учнів, їхньої ролі. Ця позиція – не стороннього спостерігача, а прямого співучасника життя селян – відчувається в усіх роботах автора.

Один з аспектів основної теми в творчості Коцки – це образи сільських дівчат. Ним було написано багато емоційних захоплюючих, інтригуючих портретів. На них ми бачимо інколи веселих, життєрадісних, інколи сумних і задумливих, але завжди життєстверджуючих карпатських красунь. З їх обличчя сяє щира емоційність «гуцульських матрон», м'який ніжний, багатий колорит.

На початку 40-х років двадцяти восьмирічний художник отримує запрошення для участі у Всеугорській виставці образотворчого мистецтва, яка проходила в м. Будапешт у 1939 році. В берез-

невому номері журналу «Kelet pere» за 1940 рік з'являється стаття Моріу Віраг, яка містила оцінку творів А. Коцки: «В центрі залу торжествує чудова русинська зима художника А. Коцки. Красуні-гуцулки повертаються з ярмарку, йдуть засніженими дорогами, яскраве сонце освічує блакитно-білі зимові гори, дерев'яні хати під сніговими шапками потопають в заметах. Смілива казка майстра тонкої руки». Також позитивні відгуки критики відомих митців, таких як А. Бенкгарт та І. Сені, посприяли нагородженню А. Коцки стипендіальним місцем в Римській академії мистецтв під керівництвом професора Ф. Ферраці. Після виставки стипендіатів, яку відкривав король Італії Віктор-Емануїл III, А. Коцці продовжують стипендію до 1942 року для навчання в Академії св. Луки.

Він набуває нових знань, нових вражень, вивчаючи спадщину майстрів минулих століть у відомих музеях Італії, відточує академічний малюнок, створює нові портрети, фігуральні монументальні

Додаток 3. Запрошення на виставку Підкарпатських художників у м. Ужгороді 13.12.1942 р.

композиції. Цим же періодом датуються портрети чарівної італійки Ганни, яка в той період була музою для художника. Її портрети відрізняються особливим ліризмом, незвичайною м'якістю мазків.

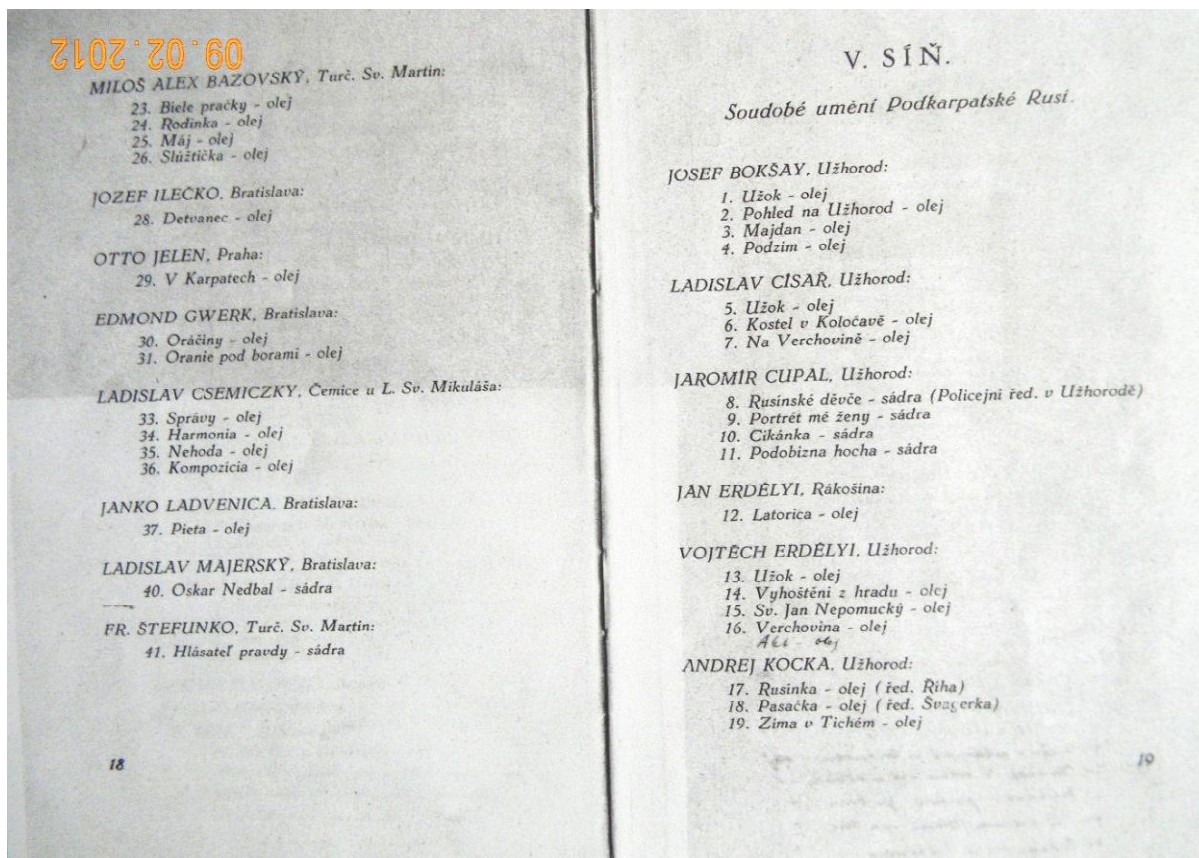
Повернувшись на Батьківщину, Андрій Коцка продовжує вчителювати в с. Сімер Перечинського району. Чим далі, мистецтво займає в його житті все більш вагоме місце. В цей період автор створює цілу галерею камерних портретів, які довгий час залишались без мистецтвознавчого аналізу, хоча вони були вагомою віхою у творчості художника.

Портрети ужгородок 40-х років – це яскраві приклади істинного, творчого пошуку митця, де головна роль віддається внутрішньому образу портретованого, де ні одна кольорова пляма не відволікає глядача від головної цілі. Особливу увагу приділяє митець емоційному стану своїх героїв. Роботам римського періоду притаманна спокійна інтонація, що розкриває душевний стан моделі. Особливо це відчутно в «Портреті жінки в бордовій сукні».

На синьо-зеленому тлі, виконаному широкими мазками, відтворений образ молодої інтелігентної жінки. Приглушена кольорова гама дає можливість розкрити багатий внутрішній світ героїні її духовну красу.

Важливою рисою портретів усього періоду є комбінована техніка автора. Він вмів використовувати властивості темпері і олії. Колір в його роботах стає домінуючим. В одному з своїх листів до Валентини Курильцевої А. Коцка пише: «Ви знаєте, що я страстно люблю цвет, что меня прежде всего цвет вдохновляет на работу, что эта страсть у меня переходит в болезнь... и все равно, думаю, я уже не исправлюсь и таковым останусь до гроба своего...»

У 30–40-ті роки А. Коцку вважають майстром панорамних епічних краєвидів, багатофігурних жанрових композицій. В пейзажних працях художника присутня широта творчого подиху. Його стихією є колір, фарби, які він з задоволенням змішує на полотні, створюючи неповторні візії земного буття.

Додаток 4. Фрагмент каталогу творів підкарпатських художників на виставці у м. Ужгороді 1942 року з участю А. Коцьки

В його пейзажах домінує та ж гармонія, що і в музиці, пластична ритміка поєднана з простором, що її оточує.

В одному ключі виконані пастелі «Ясіня», «На Рахівщині», «Вечірній пейзаж», «Гірське село» (1945 р.). Глядач має змогу осмислити і відчутти поетичну красу та неповторність Карпат.

З наближенням фронту до міста Ужгорода (1944 р.) художник бере участь у рятуванні колекції Ужгородського музею. З приходом Червоної Армії призначений у 1944–1945 рр. начальником Ужгородської міської народної міліції. Після створення в 1946 році Закарпатської спілки художників України А. Коцька стає її членом-засновником. В березні 1946 року – один із перших викладачів Ужгородського художнього-промислового училища.

В цілому 1945–1946 роки відзначені плідною діяльністю художника по створенню на Закарпатті закладів культури а саме:

1945 р. – секретар з культурно-масової роботи профради Закарпатської України;

1945 р. – заступник начальника відділу мистецтв Народної Ради Закарпатської України;

1944 р. – начальник Ужгородської народної міліції.

У кінці 40-х рр. А. Коцька зазнав ідеологічного тиску, що відобразилося на його творчій манері, спрямованій в руслі соціалістичного реалізму.

4 листопада 1987 році в м. Ужгороді помер Андрій Коцька. Поховали його на кладовищі Кальварія.

Висновок. Почуття і розуміння живописної культури, об'єднані з талантом колориста, дозволяли художнику А.А. Коцьці досягати високих вершин у мистецтві. Організаційна діяльність абсолютно не заважала роботі митця, а навпаки стимулювала її.

Список використаних джерел та літератури

1. Коцька А. Народний художник України. / Альбом-каталог. – Патент. – Ужгород, 2011 р.
2. Коцька А. Альбом. – ПТДФ Афіша. – Ужгород, 2002 р.
3. Др. Ярослав Затлаукан. / Затлаукан Я // Збірник господарського, культурного і політичного познання Підкарпатської Русі. – Братіслава, 1936 р. – С. 235.
4. Moricr Virag. Uz madyar otthon – uj madyar Festok. / Virag Moricr. // Kelet nepe – 1940. – № 15. – с. 30.
5. Небесник І. Творчість видатних художників Закарпаття / І. Небесник. – Ужгород: В. Паряка, 2005 р.
6. Чорновик листа до В.В. Курильцевої. Архів автора.
7. Островський Т. Образотворче мистецтво Закарпаття / Т. Островський // Мистецтво, Київ, 1974.
8. Художники Закарпаття. Альбом-каталог. Автор статті Л. Біксей. – Карпати, Ужгород, 2001 р.